

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/D2026-86-288>

УДК 336.226.331.02:339.168]:658.5:[663.2/.5+663.97]:657:004.4](477)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ОБИГУ АЛКОГОЛЬНОЇ І ТЮТЮНОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ «Е-АКЦИЗ»

DIGITAL TRANSFORMATION OF ACCOUNTING AND CONTROL OVER THE CIRCULATION OF ALCOHOLIC AND TOBACCO PRODUCTS IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF THE E-EXCISE SYSTEM

Тенюх Зоряна Ігорівна

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2392-0534>

Tenyukh Zoryana

Ivan Franko National University of Lviv

У статті досліджено концептуальні засади цифрової трансформації обліку та контролю обігу алкогольної і тютюнової продукції в Україні в умовах впровадження системи «е-Акциз». Обґрунтовано стратегічну важливість детінізації ринку для скорочення втрат державного бюджету. Розкрито сутність нової парадигми адміністрування, що передбачає перехід від паперового маркування до цифрової простежуваності на основі технології Track & Trace та DataMatrix-кодів. Досліджено процес трансформації облікових процедур: еволюцію ролі електронного кабінету, запровадження акцизного електронного документа (АЕД), автоматизацію формування податкової звітності та інтеграцію системи з РРО/ПРРО і ERP-платформами підприємств. Визначено етапи впровадження реформи та проаналізовано дискусійні аспекти й недоліки правового регулювання. Представлено порівняльну характеристику інструментарію системи еАкциз відносно чинної моделі адміністрування. Доведено, що еАкциз трансформує контроль у прозову цифрову екосистему.

Ключові слова: е-Акциз, цифрова простежуваність, акцизний податок, алкогольна та тютюнова продукція, електронна акцизна марка, акцизний електронний документ, DataMatrix-код, Track & Trace, контроль, облік, податкова звітність, імпорт підакцизних товарів, цифрова трансформація.

The relevance of this study stems from the importance of tax revenues for strengthening the country's defense capabilities under martial law and the critical need to combat widespread market shadowing of excise goods through the digital transformation of the administrative mechanism. The purpose of this article is to examine the conceptual foundations and practical aspects of the digital transformation of accounting and control over the circulation of alcohol and tobacco products in Ukraine in the context of the implementation of the «e-Excise» system, to identify key changes in the organization of accounting procedures and administrative mechanisms, and to identify gaps in the legal regulation of the reform. The research methodology is based on a systematic approach and the use of a set of general scientific and specialized methods, which allowed for a comprehensive examination of the characteristics of the digital transformation of excise administration. In particular, using methods of analysis and synthesis, the current state of the shadow market for excise goods was examined and the regulatory framework for the reform was reviewed; the comparative analysis method served as the basis for comparing the tools of the current labeling system and the «e-Excise» system based on key parameters; the chronological method was used to periodize and detail the stages of the project's implementation; the methods of induction, deduction, and abstract-logical generalization were applied to formulate the author's conclusions. The results of the study reveal the essence of a new administrative paradigm, which involves a transition from paper-based labeling to digital traceability based on Track & Trace technology and DataMatrix codes. It has been demonstrated that the reform of accounting procedures involves transforming the taxpayer's electronic account into an integrated data management platform, introducing an electronic excise document, and fully automating the generation of tax reports. The stages of reform implementation

have been identified, and a comparative analysis of the eExcise system's tools relative to the current administration model has been presented. The practical value of the results lies in identifying controversial aspects of the eExcise system's implementation and shortcomings in legal regulation.

Keywords: e-Excise, digital traceability, excise tax, alcohol and tobacco products, electronic excise stamp, electronic excise document, DataMatrix code, Track & Trace, control, accounting, tax reporting, import of excisable goods, digital transformation.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України податкові надходження набувають стратегічного значення, забезпечуючи не лише виконання базових державних функцій, а й фінансування оборонного сектору та підтримання макроекономічної стабільності. Пріоритетність наповнення державного бюджету визначається необхідністю забезпечення боєздатності Збройних Сил України, соціального захисту населення та відновлення зруйнованої воєнними діями інфраструктури, що, своєю чергою, висуває підвищені вимоги до ефективності податкового адміністрування. Серед інструментів наповнення державного бюджету акцизний податок посідає одне з ключових місць, виконуючи водночас фіскальну, регулюючу та соціальну функції. Водночас ефективність адміністрування системно підривається значною тінізацією ринку підакцизних товарів: масштабне виробництво контрафактної продукції, підроблення паперових акцизних марок, контрабандне ввезення товарів на митну територію України, а також нелегальний продаж на внутрішньому ринку продукції, маркованої написом «Duty Free» або призначеної для експорту, у сукупності спричиняють суттєві втрати бюджетних надходжень, які, за різними оцінками, щорічно сягають близько 30 млрд грн лише у сфері тютюнових виробів.

Саме тому запровадження системи еАкциз є логічним етапом трансформації й підвищення ефективності механізму адміністрування акцизного податку в Україні та покликано забезпечити прозорість усього ланцюга постачання алкогольної та тютюнової продукції від виробника або імпортера до кінцевого споживача завдяки впровадженню стандартів Track & Trace, заміні паперових акцизних марок на електронні, автоматизації облікових і контрольних процедур, що, в свою чергу, мінімізує ризики тіньового обігу підакцизних товарів та збільшить податкові надходження до бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значну увагу до питань цифровізації адміністрування акцизного податку, дослідження, присвячені функціо-

нуванню системи еАкциз, її впливу на організацію обліку та трансформацію механізмів контролю, залишаються недостатньо розробленими, оскільки процес впровадження електронної системи в Україні триває. Теоретико-методологічні аспекти цифровізації податкових процедур загалом досліджено Т. Гайдучок та С. Вітер [1], які систематизували електронні сервіси ДПС та проаналізували проекти цифровізації, зокрема в частині адміністрування акцизного податку та впровадження системи еАкциз. Важливість поєднання цифрових інструментів із ризикоорієнтованими підходами в аудиті в процесі адміністрування акцизного податку обґрунтовано М. Тесленком [2].

Питання правового регулювання акцизного оподаткування в Україні, а також аналіз зарубіжного досвіду як напряму вдосконалення цієї сфері представлені у монографії А. Монаєнка та Н. Атаманчук [3]. Європейський досвід функціонування електронної системи контролю за рухом підакцизних товарів EMCS та питання гармонізації акцизного законодавства із нормами ЄС ґрунтовно дослідили В. Коротун, Н. Новицька та С. Брехов [4].

Питанням обліку акцизних марок та особливостям їх відображення у бухгалтерському обліку присвячена стаття О. Дзюби [5], в якій розглянуто еволюцію акцизної марки, концепцію електронної акцизної марки та проблеми облікового забезпечення в умовах її запровадження. Зарубіжний досвід застосування систем виявлення та відстеження підакцизних товарів (Track & Trace) як механізму протидії нелегальному обігу тютюнових виробів узагальнено у дослідженні Н. Тартачник та І. Кравченко [6] на прикладі Кенії. Р. Кривошея [7] оцінює перспективи запровадження електронної марки акцизного податку в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду, акцентуючи увагу на необхідності якісного нормативного та організаційно-технічного опрацювання реформи задля мінімізації її стримуючого впливу на господарську діяльність суб'єктів ринку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний науковий доробок з питань цифровізації адміні-

стрування акцизного податку, недостатньо дослідженими залишаються концептуальні засади трансформації архітектури податкового контролю в межах системи еАкциз та бракує ґрунтовної порівняльної характеристики її інструментарію відносно чинної моделі адміністрування. Додаткового опрацювання потребують особливості здійснення облікових процедур та механізми автоматизованого формування податкової звітності в умовах цифрової трансформації адміністрування акцизного податку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження концептуальних засад та практичних аспектів цифрової трансформації обліку і контролю обігу алкогольної та тютюнової продукції в Україні в умовах впровадження системи «е-Акциз», визначення ключових змін в організації облікових процедур і механізми адміністрування, порівняльна характеристика інструментарію системи «е-Акциз» з чинною моделлю адміністрування, а також виявлення прогалин у правовому регулюванні реформи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Акцизний податок є одним із найбільш стабільних та прогнозованих джерел наповнення державного бюджету України, що підтверджується стійкою тенденцією до зростання податкових надходжень, за винятком 2022 року, коли скасування акцизного податку з пального та тимчасова заборона роздрібного продажу алкогольних напоїв в умовах воєнного стану зумовили суттєве скорочення надходжень за цим податком. Зокрема, за даними Міністерства фінансів України, у 2025 році надходження до державного бюджету від акцизного податку становили 280,9 млрд грн, що на 33,5 % перевищує показник 2024 року (210,4 млрд грн). Надходження від акцизного податку з товарів, ввезених на митну територію України, склали 161,2 млрд грн та суттєво перевищили надходження від вироблених на території України (119,7 млрд грн). Показовою є і динаміка: темп зростання акцизного податку з імпортованих товарів (153,3 %) значно випереджає відповідний показник для товарів вітчизняного виробництва (113,7 %), що свідчить про зростаючу роль імпорту у формуванні акцизних надходжень та актуалізує питання посилення контролю у сфері ЗЕД [8]. Однак, варто зауважити, що таке зростання в першу чергу зумовлене підвищенням ставок акцизного податку на тютюнові вироби та пальне, а також переведенням ставок для тютюнових виробів у

євро (ставки на пальне були встановлені у євро), що в умовах девальвації гривні автоматично збільшує податкові надходження у гривневому еквіваленті. Оскільки проблема тіншового обігу алкогольної та тютюнової продукції в Україні має системний характер, саме детінізація ринку та підвищення ефективності контролю за обігом підакцизних товарів є головним резервом збільшення надходжень від акцизного податку до бюджету країни.

За даними проєкту «Моніторинг нелегальної торгівлі тютюновими виробами в Україні», який проводить Kantar Україна, загальний рівень нелегального ринку станом на лютий 2026 року становить 17,6% (проти 17,8% у жовтні 2025 року). Тобто майже кожна 6-та пачка на ринку є нелегальною, що свідчить про значний рівень тінізації галузі. Варто звернути увагу на такі зміни у структурі ринку тютюнової продукції: частка сигарет з підробленими акцизними марками зменшилася до 9,0% усього ринку (10,4 % у жовтні 2025 року), тоді як частка продукції, маркованої як Duty Free або призначеної для експорту, але незаконно реалізованої на внутрішньому ринку, зросла до 7,7% (6,2% у жовтні 2025). При цьому, у структурі контрафактної продукції частка тютюнових виробів із підробленими акцизними марками скоротилася з 42% (жовтень 2025 року) до 37% (лютий 2026 року), що, однак, не свідчить про зменшення масштабів фальсифікації, а швидше про переорієнтацію тіншового ринку на альтернативні схеми ухилення від оподаткування. За оцінками дослідження, функціонування такого масштабного тіншового сегмента спричиняє щорічні втрати державного бюджету в межах 28,1 млрд грн через несплату податків, а обсяг нелегального обігу перевищує 5 млрд сигарет на рік [9].

Наведені дані свідчать про те, що чинна система контролю обігу підакцизних товарів на основі паперових акцизних марок створює системні умови для підробки марок, контрабанди та незаконного продажу продукції Duty Free, а отже вичерпала свій потенціал і потребує кардинальної трансформації, що робить перехід до цифрової системи ідентифікації еАкциз безальтернативним кроком для захисту фіскальних інтересів держави.

Концептуальною основою для формування української моделі еАкцизу стала система Tobacco Track & Trace, що запроваджена в країнах ЄС з 2019 року. Упродовж першого року функціонування цієї системи було виявлено близько 600 млн одиниць нелегальної

продукції, а сумарний економічний і соціальний ефект від її впровадження оцінено у 4 млрд євро, що супроводжувалося скороченням масштабів незаконної торгівлі тютюновими виробами орієнтовно на 20% [10; 11]. За твердженням Міністра цифрової трансформації України Михайла Федорова, вітчизняна система еАкциз матиме втричі ширший функціонал порівняно з європейськими аналогами, оскільки охоплюватиме як тютюнові вироби, так і алкогольні напої, тоді як системи ЄС поширюються лише на тютюн. Додатковою перевагою є те, що розробку системи повністю профінансовано за рахунок міжнародних донорів без залучення коштів державного бюджету України [12].

Варто зауважити, що запровадження системи еАкциз є відповіддю як на внутрішні виклики тінізації ринку алкогольної та тютюнової продукції, так і на міжнародні зобов'язання України в частині гармонізації законодавства з вимогами Директиви ЄС 2014/40/ EU та Імплементативного регламенту Комісії (ЄС) 2018/574, які встановлюють єдині вимоги до системи відстеження тютюнових виробів у країнах ЄС (EU Track & Trace System).

Запуск системи еАкцизу передбачено поетапно, з урахуванням необхідності технічної адаптації бізнесу та державних органів, а також гармонізації з чинними інформаційними системами. Правову основу системи еАкциз складає низка нормативних актів, ухвалених упродовж 2023–2025 рр. Базовим є Закон України від 29.06.2023 № 3173-IX, яким внесено зміни до Податкового кодексу України та запроваджено концепцію електронної акцизної марки та системи простежуваності, та Закон від 18.06.2024 № 3817-IX, який встановлює загальні правила регулювання ринку та електронної простежуваності підакцизних товарів. Порядок функціонування електронної системи обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах (система еАкциз) затверджено Постановою КМУ від 04.10.2024 № 1142.

Система мала запрацювати з 1 січня 2026 року, однак терміни були перенесені на 1 листопада 2026 року. Перенесення строку повноцінного впровадження системи еАкциз зумовлене складністю цифрової трансформації та необхідністю доопрацювання програмного забезпечення, потребою у додатковому тестуванні системи, доопрацюванні нормативної бази та узгодженні процедур з європейськими підходами до контролю за

обігом підакцизних товарів. Хронологію основних етапів впровадження системи еАкциз наведено в таблиці 1.

Із запровадженням системи еАкциз кардинально змінюється парадигма адміністрування алкогольної та тютюнової продукції, оскільки на зміну фізичному наклеюванню паперових марок приходять технологія цифрового маркування. Електронна акцизна марка складатиметься з двовимірного коду DataMatrix та унікального ідентифікатора (12 символів), який має бути нанесено на кожну одиницю продукції. На відміну від звичайного штрих-коду, DataMatrix дозволяє зашифрувати значно більший обсяг даних на мінімальній площі: унікальний серійний номер одиниці товару, інформацію про виробника або імпортера та дату виготовлення або ввезення, дані про сплату акцизного податку. Підробка або повторне використання такого коду буде технічно неможливим, оскільки кожна одиниця товару стає індивідуальним об'єктом обліку в державній інформаційній системі ДПС. Це забезпечить цифрову простежуваність кожної одиниці продукції на всіх етапах її обігу, тоді як чинна система орієнтована на контроль загальних обсягів виробництва та реалізації підакцизних товарів, а також підтвердження сплати акцизного податку на етапі виробництва або імпорту.

Варто відзначити, що зміниться складна й довготривала процедура отримання та обліку акцизних марок. У чинній на сьогодні системі виробники та імпортери зобов'язані здійснювати фізичне замовлення акцизних марок в ДПС, забезпечувати їх зберігання як документів суворої звітності та нести додаткові витрати, пов'язані з вартістю їх придбання і логістикою. Доволі складною є процедура використання паперових марок для імпортерів, оскільки вони зобов'язані фізично передавати придбані марки іноземному виробнику для нанесення на продукцію ще до її ввезення на митну територію України, що потребує міжнародної логістики, додаткових витрат на доставку, страхування та зберігання марок за кордоном, а також значно подовжує строки підготовки імпоротної партії до митного оформлення. У разі пошкодження, втрати або надлишку марок імпортер зіштовхується з додатковими бюрократичними процедурами їх повернення або списання. Окрему адміністративну процедуру становить вимога п. 227.2 ПКУ щодо ввезення підакцизних товарів за одним контрактом кількома партіями. За таких умов ДПС має зробити відмітки без-

Таблиця 1

Етапи впровадження системи еАкциз в Україні

Етап	Хронологічний період	Зміст інституційних, технічних та організаційних заходів
1. Законодавче закріплення реформи	Липень 2023 р.	Ухвалення базового Закону України № 3173-IX, що закладає правовий фундамент електронного адміністрування.
2. Проектування системи та розробка нормативно-правового забезпечення	III квартал 2023 р. – IV квартал 2024 р.	- Формування технічних вимог до архітектури системи; - Розроблення та погодження проєктів нормативно-правових актів із представниками бізнес-середовища та державними органами; - Офіційне ухвалення нормативно-правових актів; - Конкурс на визначення розробника ПЗ.
3. Первинна апробація	Березень 2025 р.	- Запуск системи у тестовому режимі (добровільна участь у тестуванні) - Перевірка архітектури баз даних та відпрацювання технічних рішень
4. Повнофункціональне тестування та технічна адаптація	01 січня 2026 р. – 11 жовтня 2026 р.	- 01.01.2026: Тестування бізнесом повного функціоналу системи; - 01.08.2026: Запуск тестового середовища еАкциз із використанням тестових масивів даних.
5. Реєстрація суб'єктів господарювання та технічна інтеграція	12 жовтня 2026 р. – 31 жовтня 2026 р.	Обов'язкова реєстрація суб'єктів господарювання в системі: - Налаштування електронних кабінетів платників; - Проходження процедур верифікації; - Налаштування автоматизованого обміну даними (API) з інформаційними системами органів державної влади; - Розмежування прав доступу користувачів до функціональних модулів для гарантування конфіденційності та захисту інформації.
6. Повномасштабне впровадження	з 01 листопада 2026 р.	Офіційний повноцінний запуск системи еАкциз: обов'язкове використання електронних акцизних марок (DataMatrix-кодів) усіма виробниками та імпортерами алкогольних і тютюнових виробів.
7. Перехідний період обігу паперових марок	до 01 травня 2027 р.	Процедура повернення суб'єктами господарювання невикористаних паперових марок акцизного податку старого зразка до органів ДПС.
8. Заключний етап трансформації системи	до 01 травня 2028 р.	Завершення роздрібного продажу залишків товарів з паперовими акцизними марками (вироблених або імпортованих до 01.11.2026). З 02.05.2028 товари вилучають з обігу.

Джерело: сформовано автором

посередньо у такому контракті про кількість виданих марок акцизного податку із зазначенням дати їх видачі. Це означає, що кожна нова партія товару потребує окремого звернення до ДПС для проставлення відмітки, що суттєво ускладнює документообіг імпортера та збільшує адміністративне навантаження.

В умовах функціонування системи еАкциз процес замовлення акцизних марок набуває повністю цифрового характеру: унікальні

електронні ідентифікатори (DataMatrix-коди) генеруються в електронному кабінеті виробника або імпортера, а їхня активація здійснюється автоматично після сплати акцизного податку. Для імпортерів механізм фізичної передачі паперових акцизних марок іноземному виробнику замінюється електронною процедурою: отримані в електронному кабінеті ДПС DataMatrix-коди передаються іноземному виробнику в електронній формі для

їх нанесення на упаковку продукції у процесі виробництва товарів, призначених для ввезення в Україну. Водночас конкретний технічний механізм такої передачі чинним законодавством України не регламентований, що є прогалиною у правовому регулюванні системи еАкциз в частині імпорتنих операцій, свідчить про незавершеність її нормативної бази та зумовлює необхідність розроблення відповідних нормативних актів ще до повноцінного запуску системи 1 листопада 2026 року.

Таким чином, запровадження електронних акцизних марок усуває ключові недоліки системи маркування на основі паперових акцизних марок: можливість підробки, відсутність простежуваності, надмірне адміністративне навантаження та паперову бюрократію, пов'язану з безпосередньою взаємодією з контролюючими органами, що є особливо відчутним при здійсненні імпорتنих операцій. Поряд з цим система забезпечить наскрізний цифровий контроль обігу підакцизної продукції від моменту її виробництва або ввезення на митну територію України до кінцевого споживача.

Центральним інструментом взаємодії всіх учасників системи еАкциз з податковими органами стає електронний кабінет платника податків, функціонал якого в умовах реформи зазнає суттєвого розширення. Роль електронного кабінету еволюціонує від сервісу перевірки паперових марок та подання щомісячної звітності до повнофункціональної платформи управління цифрою простежуваністю у межах системи еАкциз. Через електронний кабінет платники здійснюватимуть: замовлення й управління електронними акцизними марками (генерацію, активацію, анулювання) та моніторинг їхнього статусу; інформаційну взаємодію з РРО/ПРРО; формування акцизних електронних документів (АЕД) на всіх етапах руху підакцизної продукції; автоматизований розрахунок податкових зобов'язань та формування податкової звітності. Для суб'єктів малого бізнесу, які не мають складних ERP-систем, електронний кабінет стає повноцінним цифровим інструментом обліку, контролю та звітності, що дозволяє проводити операції та відстежувати життєвий цикл кожної одиниці товару в реальному часі.

Ключовим інструментом забезпечення прозорості роздрібної торгівлі підакцизними товарами стане глибока інтеграція еАкцизу з РРО/ПРРО. Важливо підкреслити, що впровадження еАкцизу не замінює чинну систему РРО/ПРРО, деталі якої було висвітлено в

публікації [13, с. 76], а трансформує її функціональну роль, переводячи касовий апарат із режиму пасивної фіксації продажу в режим активної цифрової верифікації. У межах нового механізму, зчитування DataMatrix-коду електронної акцизної марки сканером РРО/ПРРО буде супроводжуватися миттєвою перевіркою її статусу в інформаційній базі даних ДПС та автоматичною деактивацією коду (унікальний номер марки вважається використаним і вилучається з обігу) в момент здійснення розрахункової операції, що унеможливить повторне використання ідентифікатора на контрафактній продукції. Якщо електронна марка була раніше погашена або не була активована виробником через несплату акцизного податку, то касовий апарат заблокує таку операцію і тим самим забезпечить попередній контроль за легальністю операції.

Отже, для алкогольних напоїв еАкциз поглиблює наявну інтеграцію маркування з фіскальними чеками, трансформуючи її у повноцінний механізм попереднього контролю, тоді як для тютюнових виробів система запроваджує принципово новий рівень цифрового контролю шляхом ідентифікації окремої одиниці продукції на етапі роздрібної реалізації. Таким чином, еАкциз усуває асиметрію у рівні контролю між алкогольним і тютюновим сегментами та забезпечує уніфікований підхід до адміністрування акцизного податку на основі цифрової простежуваності.

Інноваційною складовою системи еАкциз стає запровадження громадського контролю через екосистему «Дія», що передбачає участь кінцевих споживачів у моніторингу обігу підакцизних товарів. Шляхом сканування DataMatrix-коду користувачі зможуть у режимі реального часу перевіряти легальність походження продукції й відповідність інформації на упаковці даним державних реєстрів та, у разі виявлення невідповідностей, автоматично повідомляти контролюючі органи про порушення, що в подальшому стане підставою для проведення фактичної перевірки суб'єкта роздрібного продажу.

Вагома роль в системі еАкциз відводиться акцизному електронному документу (АЕД), який за допомогою інструментів цифрової простежуваності (Track & Trace) забезпечить накопичення даних про всі етапи обігу кожної одиниці продукції та створення інформаційної основи для автоматизованого формування податкової звітності. Стаття 60 Закону України № 3817-IX визначає, що АЕД – електро-

ний документ, що складається економічним оператором за допомогою програмних засобів Електронної системи для забезпечення електронної простежуваності обігу підакцизних товарів на кожному етапі їх переміщення [14]. Тобто, АЕД трактується передусім як інструмент податкової простежуваності, покликаний забезпечити контроль за легальністю обігу підакцизних товарів на кожному етапі їх руху від виробника до кінцевого споживача. Однак варто зазначити, що АЕД не замінить традиційні видаткові накладні чи товарно-транспортні накладні, а доповнить їх, чітко розмежовуючи об'єкти контролю: АЕД забезпечуватиме цифрову простежуваність через реєстрацію унікальних ідентифікаторів та активацію акцизних марок, тоді як інші документи будуть виконувати функцію підтвердження переходу права власності та фіксації договірної вартості. Обліковий запис за дебетом рахунку 28 «Товари» формуватиметься на основі сукупних даних, де АЕД виступатиме джерелом верифікації легальності походження активу та суми акцизного податку, що включається до його первісної вартості, а видаткова накладна залишиться базою для відображення ціни придбання та розрахунків із контрагентом. Таким чином, запровадження АЕД створить багаторівневу систему верифікації, де кожний документ відповідає за свій специфічний аспект господарської операції.

Із впровадженням еАкцизу зазнає суттєвої трансформації процес формування звітності, який стає автоматизованим. Базою для складання податкової декларації будуть не узагальнені показники, задекларовані платником, а первинні цифрові дані, що накопичуються в електронній системі в режимі реального часу. Автоматизоване формування податкової звітності буде ґрунтуватися на консолідації інформації, що в електронному режимі надходитиме до інформаційних ресурсів ДПС з трьох взаємопов'язаних джерел: 1) з акцизних електронних документів (АЕД), в яких відображають всі етапи переміщення підакцизної продукції між суб'єктами господарювання; 2) з даних РРО/ПРРО, які верифікують факт роздрібною реалізації та виведення конкретних цифрових марок з обігу; 3) з внутрішніх облікових ERP-систем підприємства, інтегрованих з податковими інформаційними платформами.

Завдяки використанню відкритих API, електронна система самостійно агрегуватиме масиви даних про реалізовані цифрові іден-

тифікатори (DataMatrix-коди), зокрема в розрізі територіальних громад (згідно з кодами КАТОТТГ) у частині роздрібною реалізації, та автоматично формуватиме проекти податкових декларацій з акцизного податку у форматі XML (зокрема й Додатку 6, який є найбільш трудомістким). Такий підхід трансформує процес формування звітності з ручного заповнення складних форм у процедуру верифікації та підписання КЕП уже сформованих даних, що мінімізує ризики помилок чи маніпуляцій, суттєво скорочує час на підготовку документів. За умови глибокої інтеграції з ERP-системами підприємства досягається повна синхронізація внутрішнього складського обліку з централізованим репозиторієм ДПС, де будь-яке переміщення або реалізація підакцизної продукції миттєво відображається через механізми АЕД та фіскальних чеків РРО. Такий підхід формує цілісний цифровий аудиторський слід, що не лише мінімізує ризики суб'єктивних помилок у звітності, а й суттєво розширює аналітичний потенціал контролюючих органів щодо моніторингу обігу підакцизної продукції.

Отже, можемо констатувати, що система еАкциз суттєво трансформує організацію бухгалтерського обліку підакцизних товарів. Порівняльну характеристику поточної та майбутньої системи адміністрування акцизного податку щодо алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин для електронних сигарет наведено у табл. 2.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що впровадження системи еАкциз є ефективним інструментом захисту фіскальних інтересів держави в умовах значної тінізації ринку алкогольної і тютюнової продукції та набуває особливого значення в умовах війни. Перехід від традиційної моделі паперового маркування до цифрової ідентифікації на основі DataMatrix-кодів та принципу Track & Trace кардинально змінює парадигму адміністрування акцизного податку в Україні. Якщо сьогодні контрольні заходи переважно ґрунтуються на виїзних фактичних перевірках та візуальній перевірці наявності паперових марок, то впровадження системи еАкциз передбачає формування трирівневої системи контролю: державний контроль ДПС і митних органів в режимі реального часу, внутрішній контроль суб'єктів господарювання на основі даних електронної системи для захисту від фальсифікації власної продукції та громадський моніторинг легальності придбаної продукції через додаток «Дія».

Таблиця 2

Порівняльна характеристика поточної системи адміністрування та еАкциз

Параметр порівняння	Поточна система (до 01.11.2026)	Система еАкциз (з 01.11.2026)
Носій інформації	Паперова марка акцизного податку з голограмою.	Унікальний DataMatrix-код (цифровий паспорт одиниці).
Логістика	Замовлення паперових бланків у ДПС, отримання, зберігання та наклеювання марок.	Генерація кодів в електронному кабінеті та активація після сплати податку.
Фіскалізація через РРО/ПРРО	Ручне введення або зчитування номера паперової марки і передача даних в СОД РРО (алкогольні напої)	Автоматична верифікація та деактивація коду при зчитуванні сканером каси.
Роль РРО/ПРРО	Фіксація факту продажу та формування даних для податкових перевірок	Контроль легальності реалізації та можливість блокування операції
Блокування операцій	Відсутнє	Автоматичне блокування операцій (за відсутності дійсної або активованої цифрової марки)
Вид податкового контролю	Наступний	Попередній
Контроль ланцюга постачань	Обмежений точками входу (імпорт/виробництво) та виходу (РРО/ПРРО).	Повний моніторинг кожної логістичної ланки від виробника/імпортера до роздрібного продавця (Track & Trace)
Звітність	Традиційне формування та подання податкової звітності (через електронний кабінет або програмні засоби бух. обліку)	Автоматичне формування проєктів податкових декларацій на основі даних АЕД та РРО
Доступ до даних для ДПС	Після подання звітності	В режимі реального часу
Перевірка споживачем	Візуальний огляд марки. Для алкогольних напоїв ще й перевірка номера чи сканування QR-коду фіскального чека чи акцизної марки в базі ДПС.	Миттєва перевірка легальності кожної одиниці товару через застосунок «Дія».
Ризик повторного використання марки	Високий (можливість друку підроблених марок).	Відсутній (код унікальний і погашається в системі при продажу).

Джерело: сформовано автором

Суттєвої трансформації зазнає й організація бухгалтерського обліку підакцизних товарів. Трансформується роль електронного кабінету платника податків, який із інструменту подання звітності перетворюється на систему управління обліковими процесами: реєстрації АЕД, моніторингу залишків маркованої продукції, відстеження статусу електронних марок. Вагомою перевагою системи еАкциз є інтеграція електронної марки з РРО, що забезпечує верифікацію та автоматичне блокування продажу нелегальної продукції безпосередньо в момент сканування касо-

вим апаратом. Автоматизоване формування податкових декларацій на основі зареєстрованих АЕД та даних РРО/ПРРО забезпечує низку суттєвих переваг: по-перше, усувається людський фактор при заповненні звітних форм, що мінімізує ризик технічних помилок та викривлення показників; по-друге, скорочується адміністративне навантаження на бухгалтерські служби підприємств; по-третє, контролюючі органи отримують можливість проведення камеральних перевірок в автоматичному режимі на основі зіставлення даних АЕД, фіскальних чеків та поданих декларацій,

що в сукупності формує якісно новий рівень податкової дисципліни у сфері обігу підакцизних товарів в Україні.

Реформа «еАкциз» є логічним продовженням загального курсу на цифровізацію податкового адміністрування в Україні. Перспективами подальших досліджень є аналіз практичних результатів функціонування сис-

теми еАкциз після її повноцінного запуску з 1 листопада 2026 року, оцінка впливу реформи на скорочення тіньового ринку підакцизних товарів, а також вирішення дискусійних питань організації обліку і контролю, що неминуче виникатимуть у процесі практичного впровадження системи та адаптації суб'єктів господарювання до нових вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гайдучок Т., Вітер С. Тенденції цифрової трансформації у податковому адмініструванні та оподаткуванні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку. *Chapter «Economic sciences»*. Baltija Publishing, 2023. С. 21-51. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-355-2-2>
2. Тесленко М. С. Цифровізація та ризикоорієнтовані підходи в адмініструванні акцизного податку в Україні. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 12. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15734697>
3. Монаєнко А. О., Атаманчук Н. І. Правове регулювання акцизного оподаткування в умовах сучасних викликів та тенденцій розвитку правової держави : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 276 с.
4. Трансформація акцизної політики України: монографія /Коротун В. І., Брехов С. С., Новицька Н. В. та ін.. Ірпінь: Вид-во Національного університету ДПС України, 2015. С. 404
5. Дзюба О. М. Електронна акцизна марка: оподаткування та облік. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 24 (2). С. 105-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_24%282%29_24
6. Тартачник Н. Г. Кравченко І.С. Зарубіжний досвід застосування системи виявлення та відстеження підакцизних товарів (Track&Trace) як механізму протидії нелегальному обігу тютюнових виробів. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2019. № 2. С. 224-239. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2019_2_18
7. Кривошея Р. В. Електронна марка акцизного податку: зарубіжний досвід та перспективи запровадження в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-01-16>
8. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2025 рік. *Міністерство фінансів України*. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_of_2025-770 (дата звернення: 15.04.2026)
9. Моніторинг нелегальної торгівлі тютюновими виробами в Україні 2026. Хвиля 1. *Kantar Україна*. URL: <https://www.kantar.com/ua/inspiration/ait/ait-wave-1-2026> (дата звернення : 5.05.2026)
10. Проект еАкциз. URL: <https://xtrace.gov.ua/> (дата звернення: 20.02.2026)
11. Protecting public health and reducing the availability of illicit tobacco products through the establishment of an EU-wide supply chain control system. *OECD*. 2020. URL: <https://surl.li/ухуоqz> (дата звернення: 20.02.2026)
12. Мальцева М. Коли впровадять еАкциз – Михайло Федоров. *Бухгалтер.ua*. 2025. URL: https://buh.ligazakon.net/news/239000_koli-vprovadyat-eaktsiz--mikhaylo-fedorov (дата звернення : 5.05.2026)
13. Тенюх З., Кріль Я., Демків Х. Цифровізація обліку та контролю акцизного податку: сучасний стан та перспективи розвитку. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2026. № 1 (22). С. 71-79. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.22-11>
14. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального : Закон України від 18.06.2024 № 3817-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3817-20> (дата звернення: 05.05.2026)

REFERENCES:

1. Haiduchok T., Viter S. (2023) Tendentsii tsyfrovoi transformatsii u podatkovomu administruvanni ta opodatkuvani: analiz suchasnoho stanu ta perspektyvy rozvytku [Trends of digital transformation in tax administration and taxation: analysis of the current state and development prospects]. *Chapter «Economic sciences»*. Baltija Publishing, pp. 21-51. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-355-2-2>
2. Teslenko M. S. (2025) Tsyfrovizatsiia ta ryzykooorientovani pidkhody v administruvanni aktsyznoho podatku v Ukraini [Digitalization and risk-based approaches in excise tax administration in Ukraine]. *Aktualni*

pytannia ekonomichnykh nauk – Current issues in economic sciences. vol. 12. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15734697>

3. Monaienko A. O., Atamanchuk N. I. (2022) Pravove rehuliuвання aktsyznogo opodatkovannia v umovakh suchasnykh vyklykiv ta tendentsii rozvytku pravovoi derzhavy [Legal regulation of excise taxation in the context of modern challenges and trends in the development of the rule of law]. Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 276 p. (in Ukrainian)

4. Korotun V. I., Brekhov S. S., Novytska N. V. (2015) Transformatsiia aktsyznoi polityky Ukrainy [Transformation of Ukraine's excise policy]. Irpin: Vyd-vo Natsionalnogo universytetu DPS Ukrainy, 404 p. (in Ukrainian)

5. Dziuba O. M. (2017) Elektronna aktsyzna marka: opodatkovannia ta oblik [Electronic excise stamp: taxation and accounting]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu. Serii : Ekonomika i menedzhment – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and Management*. vol. 24 (2). pp. 105-108. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_24%282%29__24 (accessed April 12, 2026)

6. Tartachnyk N. H. Kravchenko I.S. (2019) Zarubizhnyi dosvid zastosuvannia systemy vyavlennia ta vidstehennia pidaktsyznykh tovariv (Track&Trace) yak mekhanizmu protydii nelehalnomu obihu tiutiunovykh vyrobiv [Foreign experience in applying the system for detecting and tracking excisable goods (Track&Trace) as a mechanism for combating the illegal circulation of tobacco products]. *Zbirnyk naukovykh prats Universytetu derzhavnoi fiskalnoi sluzhby – Collection of scientific works of the University of the State Fiscal Service of Ukraine*. Vol. 2, pp. 224-239. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2019_2_18 (accessed May 2, 2026)

7. Kryvosheia R. V. (2023) Elektronna marka aktsyznogo podatku: zarubizhnyi dosvid ta perspektyvy zaprovadzhennia v Ukraini [Electronic excise tax stamp: foreign experience and prospects for implementation in Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia – Problems of modern transformations. Series: law, public management and administration*, vol. 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-01-16>

8. Informatsiia Ministerstva finansiv Ukrainy pro vykonannia Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy za 2025 rik [Information from the Ministry of Finance of Ukraine on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2025]. Available at: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_of_2025-770 (accessed April 15, 2026)

9. Kantar Ukraina (2026) Monitorynh nelehalnoi torhivli tiutiunovymy vyrobamy v Ukraini 2026. Khvyliia 1. [Monitoring of illegal trade in tobacco products in Ukraine 2026. Wave 1]. Available at: <https://www.kantar.com/ua/inspiration/ait/ait-wave-1-2026> (accessed May 5, 2026)

10. Proiekt eAktsyz [eExcise Project]. Available at: <https://xtrace.gov.ua/> (accessed February 20, 2026)

11. OECD (2020) Protecting public health and reducing the availability of illicit tobacco products through the establishment of an EU-wide supply chain control system. Available at: <https://surl.li/yxyoqz> (accessed February 20, 2026)

12. Maltseva M. (2025) Koly vprovadiat eAktsyz – Mykhailo Fedorov [When will e-Excise Tax be introduced – Mykhailo Fedorov]. *Bukhhalter.ua. – Accountant.ua*. Available at: https://buh.ligazakon.net/news/239000_koli-vprovadyat-eaktsiz--mikhaylo-fedorov (accessed May 5, 2026)

13. Tenyukh Z., Kril Ya., Demkiv Kh. (2026) Tsyfrovizatsiia obliku ta kontroliu aktsyznogo podatku: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Digitalization of accounting and control of excise tax: current state and development prospects]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka – Digital economy and economic security*. vol. 1 (22). pp. 71-79. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.22-11>

14. Pro derzhavne rehuliuвання vyrobnytstva i obihu spyrtu etylovoho, spyrtovykh dystyliativ, alkoholnykh napoiv, tiutiunovykh vyrobiv, tiutiunovoi syrovyny, ridyn, shcho vykorystovuiutsia v elektronnykh syharetakh, ta palnoho : Zakon Ukrainy vid 18.06.2024 № 3817 [On state regulation of the production and circulation of ethyl alcohol, alcohol distillates, alcoholic beverages, tobacco products, tobacco raw materials, liquids used in electronic cigarettes, and fuel: Law of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3817-20> (accessed May 5, 2026)

Дата надходження статті: 24.04.2026

Дата прийняття статті: 19.05.2026

Дата публікації статті: 28.05.2026